

Joanna TRAJMAN

Uniwersytet Wrocławski

joanna.trajman@uwr.edu.pl

FEMINISTYCZNA POLITYKA ZAGRANICZNA REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC – ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE I WYMIAR PRAKTYCZNY W KONTEKŚCIE WOJNY W UKRAINIE

ABSTRACT Germany's Feminist Foreign Policy in Theory and in Practice in the Context of the War in Ukraine

The concept of a feminist foreign policy, which aims, among others, to counteract all forms of discrimination, inequality and gender stereotypes against women around the world, has been gaining in importance over the past few years. The first countries that decided to adopt its theoretical principles into political practice were Sweden and Canada. When Annalena Baerbock assumed the office of Minister of Foreign Affairs in 2021, Germany joined this group as well. The diplomatic strategy towards women she announced, based on rights, resources, representation and diversity, constitutes the new orientation of German foreign policy. The goal of the article is to present the origins and definition of Feminist Foreign Policy, the principles of this concept presented by Auswärtiges Amt, the examples of the activities within the scope of the feminist foreign policy undertaken in Germany so far, as well as the analysis of the challenges related to implementing its main themes, especially in the face of the Russia-Ukraine war.

Keywords: Feminist Foreign Policy, Federal Republic of Germany, Annalena Baerbock, war in Ukraine

Słowa kluczowe: feministyczna polityka zagraniczna, Republika Federalna Niemiec, Annalena Baerbock, wojna w Ukrainie

Utworzenie w 2021 r. w Niemczech rządu tzw. koalicji sygnalizacji świetlnej (SPD, Sojusz 90/Zieloni, FDP) na czele z kanclerzem Olafem Scholzem stanowiło koniec 16-letniej ery Angeli Merkel i oznaczało poważne zmiany zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej. W tym drugim obszarze chęć przeobrażeń i obrania nowej orientacji wyrażał już następujący zapis w umowie koalicyjnej zatytułowanej „Odważyć się na więcej postępu”: *Wspólnie z naszymi partnerami chcemy wzmacniać na całym świecie w duchu feministycznej polityki zagranicznej („Feminist Foreign Policy”) prawa, zasoby i reprezentację kobiet i dziewcząt oraz wspierać społeczną różnorodność. Chcemy delegować więcej kobiet do pełnienia funkcji przywódczych o charakterze międzynarodowym, wcielić w życie w ambitny sposób Narodowy Plan Działania do realizacji Rezolucji ONZ nr 1325 i dalej go rozwijać².*

Dzięki tej zapowiedzi Niemcy dołączyły do grona państw takich jak: Szwecja (2014), Kanada (2017), Francja (2019), Luksemburg (2019), Meksyk (2020), Hiszpania (2021), Libia (2021), Chile (2023) i Szkocja (2023)³, które oficjalnie obwieściły przyjęcie feministycznej polityki zagranicznej, feministycznej współpracy międzynarodowej czy też feministycznej dyplomacji. Dla tej nowej orientacji w sferze działań zewnętrznych nie bez znaczenia był z pewnością fakt, iż Sojusz 90/Zieloni, czyli jedna z partii współodpowiedzialnych za władzę, przykłada dużą wagę do praw kobiet i już w poprzedniej kadencji Bundestagu wystąpiła z wnioskiem o włączenie perspektywy feministycznej do niemieckiej polityki zagranicznej⁴. Ponadto była przewodnicząca tego ugrupowania i kandydatka na urząd kanclerski Annalena Baerbock została pierwszą kobietą w historii Niemiec na stanowisku ministra spraw zagranicznych.

Celem artykułu jest przedstawienie teoretycznych założeń feministycznej polityki zagranicznej (FPZ) Republiki Federalnej Niemiec (RFN) oraz jej praktycznego wymiaru w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej. Do realizacji tego zamierzenia posłużą odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Na czym polega koncepcja FPZ i jaka jest jej geneza? Jak jest definiowana na gruncie niemieckim? W jaki sposób ta nowa orientacja znalazła swoje odzwierciedlenie w aktywności minister spraw zagranicznych Baerbock wobec Ukrainy po rosyjskiej agresji 24 lutego 2022 r.? Czy wojna w Ukrainie oznacza fiasko feministycznej perspektywy w polityce zagranicznej i powrót do jej tradycyjnego rozumienia oraz zwyczajowych instrumentów ze względu na dominację militarnych aspektów bezpieczeństwa?

¹ Angielska nazwa w umowie koalicyjnej jest wynikiem kompromisowego rozwiązania zaproponowanego przez polityka FDP Alexandra Grafa Lambsdorffa. Liberalowie nie chcieli się bowiem zgodzić na słowo „feministyczny”.

² *Mehr Fortschritt wagen. Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit*, s. 144, [online] https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf, 6 XII 2023. Tłumaczenia cytatów obcojęzycznych pochodzą od autorki.

³ W niektórych państwach zapowiedziano już wprowadzenie tej koncepcji lub trwają prace nad jej strategią (np. Niderlandy i Kolumbia).

⁴ Zob. Deutscher Bundestag, *Feministische Außenpolitik konsequent umsetzen – Gewalt und Diskriminierung überwinden, Geschlechtergerechtigkeit und Menschenrechte weltweit verwirklichen*, Drucksache 19/7920, 20 II 2019.

Do realizacji tak określonego przedsięwzięcia badawczego zastosowano przede wszystkim metodę instytucjonalno-prawną, koncentrując się na analizie dokumentów Auswärtiges Amt, ministerialnych raportów i wystąpień medialnych szefowej resortu spraw zagranicznych oraz protokołów posiedzeń Bundestagu. Poza wymienionymi źródłami pierwotnymi wykorzystano niemieckojęzyczne artykuły prasowe i literaturę przedmiotu.

FEMINISTYCZNA POLITYKA ZAGRANICZNA – GENEZA I DEFINICJE

Koncepcja feministycznej polityki zagranicznej jest stosunkowo nowa, a jej pojawienie wiąże się ze zwiększającą się świadomością kwestii płci w polityce międzynarodowej. Początkowo kategoria ta była stosowana w polityce rozwojowej, następnie w obszarze praw człowieka, konfliktów i bezpieczeństwa. Nie istnieje jedna ogólna definicja, gdyż sam feminizm jest w różnoraki sposób definiowany w zależności od kontekstów i aktorów.

Początki polityki międzynarodowej uwzględniającej płeć sięgają pierwszych lat XX w. i działań podejmowanych przez aktywistki na rzecz pokoju czy ruchów antykolonialnych⁵. Za jej fundament uznaje się Międzynarodowy Kongres Kobiet (International Congress of Women), który odbył się w dniach 28 kwietnia – 1 maja 1915 r. w Hadze. Wzięło w nim udział ponad 1000 uczestniczek z 12 krajów⁶. Podpisały one rezolucję obejmującą 20 punktów, a jednym z głównych żądań było zakończenie I wojny światowej i uznanie jej za nielegalną w prawie międzynarodowym, co miało wówczas charakter rewolucyjny⁷. Ponadto postulowano demontaż zależności polityczno-ekonomicznych łączących sferę wojskową i przemysłową⁸, uniwersalne rozbrojenie, samostanowienie narodów, demokratyzację polityki zagranicznej, prowadzenie polityki opartej na pokoju, multilateralizm i równoprawne uczestnictwo kobiet we wszystkich sferach życia⁹. Wówczas podjęto również temat masowych gwałtów jako strategii wojennej¹⁰. Za symbol nowej ery w dyplomacji można uznać Ligę Narodów, gdyż zgodnie z zapisami statutowymi w jej strukturach mogły pracować także kobiety (art. 7)¹¹. Należy to powiązać z procesami modernizacji administracji zachodzącymi w latach 20.

⁵ M. Fröhlich, A. Hauschild, *Feministische Außenpolitik*, „Aus Politik und Zeitgeschichte” 2023, nr 17, s. 34.

⁶ K. Lunz, *Die Zukunft der Außenpolitik ist feministisch. Wie globale Krisen gelöst werden müssen*, Berlin 2022, s. 124.

⁷ *Tamże*, s. 126.

⁸ M. Kopka-Piątek, I. Reichardt, *Czy kobiety uratują świat? Feministyczna polityka zagraniczna*, Warszawa 2020, s. 13.

⁹ M. Fröhlich, A. Hauschild, *Feministische...*, s. 35; zob. więcej: B. Schuchard, *Frauen. Freiheit. Frieden*, München 2014, s. 24-30.

¹⁰ K. Lunz, *Die Zukunft...*, s. 128.

¹¹ *Statut Ligi Narodów*, przeł. J. Polak, Warszawa 1919, s. 7.

i 30. XX w. w niektórych państwach, które dopuszczały reprezentantki płci żeńskiej do niższych stanowisk w ministerstwach spraw zagranicznych lub służbie zagranicznej¹².

Kamieniami milowymi były z pewnością cztery Światowe Konferencje ws. Kobiet, które odbyły się w Mexico City (1975), Kopenhadze (1980), Nairobi (1985) i Pekinie (1995) oraz dokumenty, takie jak *Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet* (1979) czy *Pekińska Platforma Działania* (1995). Równość płci znalazła się także wśród milenijnych celów rozwoju (2000-2015, cel 3) i celów zrównoważonego rozwoju (2015-2030, cel 5). Kluczowym dokumentem była rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1325 z 31 października 2000 r. *Kobiety, pokój i bezpieczeństwo*, gdyż po raz pierwszy uwzględniono doświadczenia kobiet i wynikające z nich kompetencje mające znaczenie dla procesów przywracania pokoju i odbudowy społeczeństw po zakończeniu konfliktów. Zobowiązała ona społeczność międzynarodową do zwiększenia udziału kobiet i włączenia kobiecej perspektywy do wszelkich działań na rzecz pokoju i bezpieczeństwa oraz w sytuacji konfliktu zbrojnego do ochrony przed przemocą uwarunkowaną płcią, w szczególności o charakterze seksualnym. W rezolucji podkreślono, że równe traktowanie płci pozytywnie wpływa na rozwój polityczny i gospodarczy, a także ugruntowuje stabilność polityczną i społeczną, co zwiększa szanse na utrzymanie pokoju¹³.

Wrażliwość na kwestie płci ma istotne znaczenie dla funkcjonowania Unii Europejskiej (UE). W 2015 r. Rada Unii Europejskiej podkreśliła ważność inicjatyw promujących prawa dziewcząt i kobiet, równość płci oraz uwłasnowolnienie kobiet i dziewcząt w polityce rozwojowej¹⁴. Ramy do działań politycznych w tym obszarze wyznaczał dokument *Strategiczne zaangażowanie na rzecz równouprawnienia płci na lata 2016-2019*¹⁵, którego obowiązywanie przedłużono na kolejny okres: 2020-2025. W 2020 r. opublikowano raport *Równość płci i uwłasnowolnienie kobiet w stosunkach zewnętrznzych 2021-2025*¹⁶.

Polityka zagraniczna to sfera państwocentryczna, skoncentrowana na własnych interesach, a dyplomacja to męska domena. Jednakże współczesny świat jest coraz bardziej skomplikowany, pojawiają się wyzwania o charakterze globalnym, takie jak: zmiany klimatyczne, naruszenia praw człowieka czy zbrojenia, wymagające odmiennie niż dotychczas perspektywy i sposobów działania. Konieczność uwzględnienia

¹² M. Herren, *Der Aufstieg der Subalternen. Diplomatie und genderbezogene Professionalisierung, 1919-1945*, [w:] *Das Geschlecht der Diplomatie*, red. C. Bastian, E.K. Dade, H. von Thiessen, Ch. Windler, Köln-Weimar-Wien 2014, s. 203.

¹³ United Nations, Security Council, *Resolution 1325 (2000)*, [online] <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>, 6 XII 2023.

¹⁴ Rada Unii Europejskiej, *Konkluzje Rady w sprawie płci w kontekście rozwoju*, Bruksela 26 V 2015, [online] <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9242-2015-INIT/pl/pdf>, 6 XII 2023.

¹⁵ Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Sprawiedliwości i Konsumentów, *Strategiczne zaangażowanie na rzecz równouprawnienia płci na lata 2016-2019*, Urząd Publikacji, 2016, [online] <https://data.europa.eu/doi/10.2838/974865>, 6 XII 2023.

¹⁶ Europäische Kommission, *Aktionsplan für die Gleichstellung der Geschlechter – die Rechte von Frauen und Mädchen in den Mittelpunkt des Engagements für eine gleichberechtigte Welt rücken*, Brüssel 25 XI 2020, [online] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/IP_20_2184, 6 XII 2023.

komponentu *gender* w relacjach bi- i multilateralnych znalazła swoje odzwierciedlenie w feministycznych teoriach stosunków międzynarodowych, które m.in. pytają nie tylko o obecność kobiet w polityce, lecz również o relacje płci w kontekście władzy¹⁷.

Istnieje wiele definicji feministycznej polityki zagranicznej. W ujęciu wąskim oznacza ona koncepcję polityki zagranicznej czerpiącej z dorobku myśli feministycznej, czyli ukierunkowaną na równouprawnienie kobiet i mężczyzn w procesie tworzenia i realizacji relacji międzynarodowych. Konieczne jest przy tym uznanie dążenia do pełnego równouprawnienia płci jako celu samego w sobie, a nie jedynie środka służącego do osiągnięcia pokoju na świecie, bardziej zrównoważonego rozwoju czy trwałego postępu gospodarczego¹⁸. W szerszym ujęciu celem jest rzeczywista zmiana w sposobie prowadzenia polityki zagranicznej. *Obejmuje ona wielopoziomową reprezentację wszystkich grup społecznych narażonych na dyskryminację ze względu na płeć, wiek, kolor skóry, orientację seksualną czy niepełnosprawność. Tak rozumiana feministyczna polityka zagraniczna nie tylko reprezentuje znacznie szersze społeczne spektrum, niż ma to miejsce obecnie, lecz także lepiej odpowiada na potrzeby wynikające z procesu budowania relacji między państwami i ich mieszkańcami. Jest to więc podejście promujące szeroko rozumianą inkluzywność*¹⁹. W tej koncepcji relacji międzynarodowych priorytetem przestaje być realizacja interesów własnego kraju, ważne są natomiast uniwersalne wartości, takie jak: pokój, zrównoważony rozwój czy równość obywateli i obywaterek we wszystkich państwach świata²⁰.

Nowa perspektywa stanowi szansę na długotrwały pokój i taki porządek, w którym nikt nie będzie pominięty. Jej główne wytyczne – poza inkluzywnością – to interseksjonalność (współdziałanie różnych mechanizmów dyskryminacji i podporządkowania np. na podstawie pochodzenia, płci, orientacji, rasy), antyrasizm oraz wewnątrz- i zewnątrzpolityczna spójność. Feministyczna polityka zagraniczna bazuje na prawach człowieka i jest współtworzona przez społeczeństwo obywatelskie. Jest transparentna, antimilitarystyczna i nakierowana na sprawiedliwość klimatyczną oraz współpracę zamiast dominacji. Jej celem jest zniszczenie patriarchalnych struktur w obrębie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa²¹. Nie chodzi zatem tylko o równość płci, lecz także o zmianę struktur opartych na przemocy i podziale władzy w systemie międzynarodowym. Fundamentem dla niej byłby inkluzywny multilateralizm, dla którego kluczowe byłyby szerokie rozumienie bezpieczeństwa i pokój. Ważne jest również dostrzeżenie, że przezwyciężenie wrogości wobec kobiet i rasizmu wspiera inne cele demokratyczne²².

Pierwszym krajem, który wprowadził feministyczną politykę zagraniczną, była w 2014 r. Szwecja. Koncepcja ta miała stanowić odpowiedź na dyskryminację

¹⁷ Zob. np. H. Brabant, B. Locher, E. Prügl, *Normen, Gender und Politikwandel. Internationale Beziehungen aus der Geschlechterperspektive*, „WeltTrends” 2002, nr 36.

¹⁸ M. Kopka-Piątek, I. Reichardt, *Czy kobiety...*, s. 15.

¹⁹ *Tamże*, s. 16.

²⁰ *Tamże*.

²¹ K. Lunz, *Die Zukunft...*, s. 201.

²² M. Fröhlich, A. Hauschild, *Feministische...*, s. 36.

i podporządkowanie, z którymi mierzy się wiele dziewcząt i kobiet na całym świecie²³. Za sprawą minister spraw zagranicznych Margot Wallström w tej innowacyjnej formule w centrum politycznego działania znalazły się prawa kobiet i kwestie równouprawnienia. Jej podstawy zostały zawarte w opublikowanym w 2019 r. dokumencie *Handbook Sweden's Feminist Foreign Policy*²⁴. W ośmiu rozdziałach przedstawiono zarówno założenia teoretyczne, jak i przesłanki normatywne oraz wskazówki dla szwedzkiej służby zagranicznej dotyczące implementacji zamierzeń w latach 2014-2022.

W tym swoistym podręczniku zdefiniowano szwedzką feministyczną politykę zagraniczną jako metodę pracy i perspektywę dążącą do wzmocnienia praw kobiet i dziewcząt, zwiększenia ich reprezentacji i dostępu do zasobów, bazując na warunkach, w których żyją. Jest to tzw. polityka trzech „R”: prawa (*rights*), reprezentacja (*representation*), zasoby (*resources*). Jeśli chodzi o pierwszy komponent, to istotne jest wsparcie praw kobiet i dziewcząt, szczególnie w walce z dyskryminacją i przemocą. W drugim obszarze ważne jest zagwarantowanie im sprawiedliwego udziału w procesach decyzyjnych na wszystkich poziomach i obszarach oraz poszukiwanie dialogu z przedstawicielkami społeczeństwa obywatelskiego. Trzeci warunek to oddanie do dyspozycji wystarczających zasobów, aby promować i umożliwić równouprawnienie oraz równe szanse²⁵. Koncepcja jest uzupełniona przez czwarte „R”, czyli rzeczywistość, w której dziewczęta i kobiety żyją (*reality*)²⁶. Kluczowy jest bowiem dobór działań odpowiednio do potrzeb. Feministyczna polityka zagraniczna w ujęciu szwedzkim jest zatem strategią, której celem jest zmiana istniejących struktur oraz zwiększenie widoczności kobiet i dziewcząt jako podmiotów w polityce międzynarodowej. Oznacza również przeciwdziałanie dyskryminacji i nierówności ze względu na płeć we wszystkich dziedzinach i etapach życia²⁷.

FEMINISTYCZNA POLITYKA ZAGRANICZNA W RFN

Prekursorami feministycznej polityki zagranicznej na gruncie niemieckim była Kristina Lunz i współtworzone przez nią w 2018 r. berlińskie Centrum Feministycznej Polityki Zagranicznej (Center for Feminist Foreign Policy, CFFP), będące organizacją

²³ *Handbook Sweden's Feminist Foreign Policy*, Ministry for Foreign Affairs 2019, s. 9.

²⁴ Do października 2022 r. był on dostępny na oficjalnej stronie szwedzkiego MSZ jako obowiązujący dokument, jednakże stracił swoją moc po przejściu władzy przez liberalno-konserwatywną Umiarkowaną Partię Koalicyjną, której premier ogłosił koniec realizacji feministycznej polityki zagranicznej. Zob. I. Reichardt, *Szwedzka polityka feministyczna*, „Sprawy Międzynarodowe” 2022, nr 1, s. 41, <https://doi.org/10.35757/SM.2022.75.1.08>. Pod koniec 2022 r. nowy minister spraw zagranicznych Tobias Billström stwierdził, że treści tej koncepcji będą nadal realizowane, lecz już bez etykiety feministycznej polityki zagranicznej, zob. R.A. George, *Sweden's Feminist Foreign Policy Can't Be Undone*, „Foreign Policy” 2022, 18 XI, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/11/18/sweden-feminist-foreign-policy-billstrom-gender-equality/>, 6 XII 2023.

²⁵ *Handbook Sweden's...*, s. 13.

²⁶ *Tamże*, s. 11.

²⁷ *Tamże*.

non profit, z której merytorycznego wsparcia korzystał niemiecki rząd. Według Lunz FPZ to *rama działania dla polityki, niezbędna dla pomyślnego funkcjonowania osób marginalizowanych. Odchodzi od podkreślania przemocy militarnej, siły i dominacji, w zamian formułuje alternatywne i interseksjonalne rozumienie bezpieczeństwa z perspektywy najłabszych. Jej celem jest polepszenie doświadczeń i możliwości działania kobiet i grup marginalizowanych. Demaskuje destrukcyjne siły patriarchy, kolonizacji, heteronormatywności, kapitalizmu, rasizmu, imperializmu i militarizmu oraz pokazuje sprawiedliwe alternatywy*²⁸. Ujawnia istniejące nierówności, kwestionuje i analizuje struktury władzy i jej podział, bada postanowienia nakierowane na przewyżczenie mechanizmów i norm kulturowych, które podporządkowują i wykluczają. Celem FPZ jest wzmocnienie bezpieczeństwa ludzi i dostrzeżenie, że polityczne decyzje w różny sposób wpływają na sytuację poszczególnych osób, w zależności od czynników takich jak np. płeć, kolor skóry, wiek²⁹. Powinna być realizowana we współpracy z innymi państwami, organizacjami, ruchami społecznymi i społeczeństwem obywatelskim, a jej punkty ciężkości to: pokój, równouprawnienie płci, sprawiedliwość klimatyczna oraz likwidacja wszelkich nierówności³⁰.

Już w poprzednich latach Niemcy angażowały się w polityce zagranicznej i rozwojowej w ochronę praw kobiet, dzieci i grup marginalizowanych, ich równoprawny udział w różnych obszarach życia społecznego, ochronę przed przemocą seksualną i działania antydyskryminacyjne. Zasadniczą zatem różnicą między dotychczasową aktywnością a wprowadzeniem feministycznej polityki zagranicznej leży w samym jej rozumieniu i spojrzeniu na przyczyny istniejących nierówności.

Temat FPZ, zasygnalizowany w umowie koalicyjnej, został po raz pierwszy podjęty przez nową minister Baerbock 12 stycznia 2022 r. podczas debaty w Bundestagu (co ciekawe, wątek ten nie pojawił się w przemówieniu z okazji objęcia urzędu). Szefowa resortu spraw zagranicznych oznajmiła wówczas, że chce pójść w ślady Szwecji i Kanady i realizować zagraniczną politykę feministyczną, rozumianą jako politykę trzech „R”. Jej istotą ma być: wzmocnienie praw kobiet i dziewcząt na całym świecie oraz występowanie przeciwko ich naruszeniom, do których dochodzi szczególnie w czasie konfliktów zbrojnych; zwiększenie liczby kobiet obejmujących najwyższe stanowiska w polityce międzynarodowej oraz realizacja i dalszy rozwój Narodowego Planu Działania mającego na celu implementację rezolucji nr 1325; zapewnienie kobietom dostępu do takich zasobów, które są im potrzebne – finansowych, personalnych i naturalnych. W porównaniu z modelem szwedzkim koncepcja niemiecka została poszerzona, gdyż do 3 „R” dodano jeszcze „D” (*Diversität*), oznaczające różnorodność. Ma się to przyczynić nie tylko do polepszenia sytuacji kobiet, lecz działać na rzecz równej reprezentacji osób, które są marginalizowane czy to ze względu na płeć, pochodzenie, religię, czy też orientację seksualną, oraz ich dostępu do odpowiednich zasobów. *Zagraniczna polityka*

²⁸ K. Lunz, *Die Zukunft...*, s. 201-202.

²⁹ N. Bernarding, K. Lunz, *Imperativ für eine gerechte und sichere Welt*, „WeltTrends” 2019, nr 149, s. 26.

³⁰ CFFP [The Centre for Feminist Foreign Policy], *Make Foreign Policy Feminist. Eine feministische Außenpolitik für Deutschland*, Berlin 2021, s. 15.

*feministyczna to polityka dla wszystkich ludzi*³¹, gdyż, jak wyjaśniła Baerbock: *nie chodzi o wykluczanie, lecz o włączanie. Nie chodzi o to, aby słyszeć mniej głosów, lecz więcej. Chodzi o to, aby słyszeć całość społeczeństwa. I nie jest to temat kobiecy. My wszyscy czerpiemy z tego korzyści! Jeśli połowa ludności nie ma możliwości równoprawnego udziału w życiu społecznym, to żadne społeczeństwo nie może wykorzystać w całości swojego potencjału. I jeśli połowa światowej populacji jest wykluczona, nie możemy osiągnąć długotrwałego pokoju i bezpieczeństwa*³².

Całościowa koncepcja niemieckiej feministycznej polityki zagranicznej została oficjalnie ogłoszona 1 marca 2023 r. Była ona wynikiem trwających przez rok konsultacji z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego i ekspertami, także z innych ministerstw spraw zagranicznych. Ten sposób wypracowywania dokumentu wpisywał się w same założenia FPZ bazującej na dialogu, zniesieniu hierarchiczności i transparentności. Ze względu na to, że koncepcja ta miała być nie tylko określonym sposobem działania w obszarze polityki zagranicznej, lecz także polityki rozwojowej³³, została zaprezentowana przez Baerbock wspólnie ze Svenją Schulze, minister ds. pomocy rozwojowej z ramienia SPD. Na ponad 80 stronach dokumentu *Feministische Außenpolitik gestalten* znalazło się dziesięć wytycznych odnoszących się do realizacji FPZ – sześć dotyczy międzynarodowego zaangażowania (polityka bezpieczeństwa i pokoju, pomoc humanitarna i zarządzanie kryzysowe, prawa człowieka, zagraniczna polityka klimatyczna i energetyczna, zagraniczna polityka ekonomiczna, dyplomacja kulturalna i naukowa), cztery zaś – działań w berlińskiej centrali oraz niemieckiej służbie zagranicznej. Ponadto opisano instrumenty ich implementacji³⁴.

Do głównych wytycznych należą:

- włączenie perspektywy kobiecej i grup marginalizowanych do działań na rzecz pokoju i bezpieczeństwa oraz zwiększenie ich uczestnictwa w procesach pokojowych, także poprzez realizację i dalszy rozwój agendy *Kobiety, pokój i bezpieczeństwo*. Zwrócono również uwagę na konieczność walki z przemocą seksualną i związaną z nią występującą podczas konfliktów zbrojnych. Ponadto postulowano wzmocnienie humanitarnej kontroli zbrojeń i rozbrojenie nuklearne;
- realizacja pomocy humanitarnej uwzględniającej kwestie płci; systematyczne włączanie kobiet i osób marginalizowanych do instrumentów dyplomacji prewencyjnej, działań stabilizacyjnych i wsparcia dla pokoju;
- zwrócenie uwagi na przypadki nieprzestrzegania praw kobiet i grup marginalizowanych oraz walkę z przemocą i dyskryminacją osób LGBTQ. W sposób priorytetowy ma być potraktowana kwestia praw seksualnych i reprodukcyjnych, zdrowia oraz

³¹ Rede von Außenministerin Annalena Baerbock beim Feminist Foreign Policy Summit, 13 IV 2022, [online] <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/baerbock-cffp/2522322>, 6 XII 2023.

³² Rede von Außenministerin Annalena Baerbock bei der Eröffnungsveranstaltung der UNIDAS-Woche 2022, 22 III 2022, [online] <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/baerbock-unidas/2518512>, 6 XII 2023.

³³ Założenia feministycznej polityki rozwojowej zawarte są w dokumencie *Feministische Entwicklungspolitik. Für gerechte und starke Gesellschaften weltweit*, Berlin 2023.

³⁴ *Feministische Außenpolitik gestalten. Leitlinien des Auswärtigen Amtes*, Berlin 2023, s. 11-12.

okaleczania narządów płciowych. Za niepokojące uznano rozmywanie określonych standardów prawnych i wycofywanie się z przyjętych już zobowiązań normatywnych;

- dostrzeżenie nierówności dla kobiet i grup marginalizowanych wynikających z kryzysu klimatycznego. Należy na nie odpowiednio zareagować poprzez realizację zagranicznej polityki klimatycznej i energetycznej;
- wspieranie udziału kobiet i grup marginalizowanych w procesach decyzyjnych odnoszących się do kwestii gospodarczych. Konieczne jest wypracowanie międzynarodowych standardów, które zapewnią sprawiedliwą i bezpieczną przestrzeń wirtualną oraz wykorzystanie sztucznej inteligencji w sposób odpowiedni dla płci i wolny od dyskryminacji;
- wspieranie równoprawnej reprezentacji i uczestnictwa kobiet oraz grup marginalizowanych w życiu społecznym, w tym w kulturze, sztuce, nauce, badaniach, edukacji i mediach³⁵.

W przypadku berlińskiej centrali ministerstwa spraw zagranicznych działania miały się koncentrować na następujących obszarach:

- równości, różnorodności i inkluzyjności. Zapowiedziano ewaluację wewnętrznych procesów i struktur, aby były dopasowane do potrzeb pracowników, oraz zwiększenie udziału kobiet na stanowiskach kierowniczych;
- równości szans i środowiska pracy wolnego od dyskryminacji. W tym kontekście ważna jest możliwość elastycznego czasu pracy i zapewnienie, iż zatrudnienie w niepełnym wymiarze lub urlop rodzicielski nie wpłyną negatywnie na przebieg kariery. Podkreślono brak tolerancji dla molestowania seksualnego i seksizmu oraz jednoczesne wsparcie dla osób dotkniętych tymi zjawiskami;
- stworzenie warunków do funkcjonowania różnorodnych zespołów roboczych. Ułatwieniem mają być różne formy kształcenia w zakresie kompetencji dotyczących różnorodności i płci, szczególnie dla personelu kierowniczego;
- wymiana i usieciowienie, gdyż rozwój FPZ ma się odbywać w dialogu ze społeczeństwem obywatelskim, obywatelami i partnerami międzynarodowymi³⁶.

Konieczność dokonania zmian w samej strukturze Auswärtiges Amt jest niezbędna, gdyż kobiety stanowią niemalże połowę wszystkich zatrudnionych w resorcie (stan na koniec 2022 r.: 49,8%), jednakże kierownicze stanowiska zajmuje jedynie niecałe 30% z nich (28,7%)³⁷. Spośród 225 zagranicznych przedstawicielstw Niemiec kobiety stoją na czele 47 ambasad i 19 konsulatów generalnych³⁸, cztery zaś znajdują się w kierownictwie ministerstwa (obok dwóch mężczyzn)³⁹. Koncepcja FPZ ma znaleźć zastosowa-

³⁵ *Tamże*, s. 16-17.

³⁶ *Tamże*, s. 18.

³⁷ W 2020 r. odsetek ten wyglądał następująco: 49,5% kobiet wśród ogółu zatrudnionych w resorcie i 23,1% na kierowniczych stanowiskach, zob. *Anteil der Frauen im Auswärtigen Amt von 2020 bis 2022*, 5 V 2023, [online] <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1380576/umfrage/frauenquote-im-auswaertigen-amt/>, 6 XII 2023.

³⁸ *Gleichstellung im Auswärtigen Amt*, 29 II 2024, [online] <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aamt/ausdienst/gleichstellung-im-aa/214934>, 13 VI 2024.

³⁹ *Die Leitung*, [online] <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aamt/leitung>, 6 XII 2023.

nie również w obszarze polityki bezpieczeństwa, co zostało potwierdzone w zapisach narodowej strategii bezpieczeństwa Niemiec, w której rząd zapewnił o szczególnym uwzględnianiu interesów kobiet i grup dyskryminowanych⁴⁰.

FEMINISTYCZNA POLITYKA ZAGRANICZNA RFN A WOJNA W UKRAINIE

Głównym wyzwaniem dla realizacji zaproponowanej koncepcji FPZ są realia polityki międzynarodowej, co stało się szczególnie widoczne wraz z pełnoskalową rosyjską agresją na Ukrainę 24 lutego 2022 r. Choć wydawało się, że w obliczu konfliktu perspektywa feministyczna w polityce zagranicznej znajdzie się na marginesie, gdyż na pierwszy plan wysunęła się kwestia zbrojeń i dostaw broni dla walczącej o swoją suwerenność i integralność terytorialną Ukrainy, to jednak zyskała na znaczeniu w obliczu dramatycznej sytuacji, w jakiej znalazły się przede wszystkim kobiety i dzieci, a także osoby starsze i chore. Sytuację tę jako paradoksalną określiła politolożka Uta Ruppert, gdyż *wojny w swojej ekstremalnie maskulinistycznej logice zaliczają się do największych patriarchalnych katastrof*, a w tym przypadku konflikt zbrojny stworzył okoliczności do feministycznej zmiany w polityce międzynarodowej⁴¹. Kwestia płci jest tu szczególnie widoczna, głównie za sprawą rosyjskiej polityki wewnętrznej i zagranicznej, które charakteryzują się „agresywnym antyfeminizmem i hipermaskulinizmem”, tradycyjne wartości i patriarchalne struktury stanowią natomiast legitymizację dla reżimu politycznego Federacji Rosyjskiej⁴².

W licznych wystąpieniach publicznych dotyczących wojny w Ukrainie minister Baerbock zwracała przede wszystkim uwagę na pozamilitarny wymiar bezpieczeństwa. Podczas szczytu poświęconego feministycznej polityce zagranicznej (*Feminist Foreign Policy Summit*), który odbył się 13 kwietnia 2022 r. w Berlinie, szefowa niemieckiej dyplomacji stwierdziła, że w centrum działania powinno się znaleźć ludzkie bezpieczeństwo i czynniki na nie oddziałujące, takie jak: rozwój społeczny i gospodarczy, ochrona zdrowia, zapobieganie konfliktom i prawa kobiet⁴³. Wprawdzie FPZ wywodzi się z tradycji ruchów na rzecz pokoju, jednakże – zgodnie z wytycznymi *Auswärtiges Amt* – „nie jest tożsama z pacyfizmem”⁴⁴. Co więcej, według słów Baerbock: *jeśli ktoś używa broni w celu złamania zasad, jesteśmy zobowiązani wobec ofiary, w tym przypadku*

⁴⁰ *Wehrhaft. Resilient. Nachhaltig. Integrierte Sicherheit für Deutschland. Nationale Sicherheitsstrategie*, Berlin 2023, s. 14, 29, 42, 52.

⁴¹ U. Ruppert, *Ein bisschen Feminismus im Krieg? Über das Paradoxe feministischer Außenpolitik*, „Prokla” 2022, nr 3, s. 500, [online] <https://www.prokla.de/index.php/PROKLA/article/view/2010/1929>, 6 XII 2023.

⁴² S. Fischer, *Osteuropa: Eine feministische Politik im Lichte des Krieges*, [w:] *Feministische Außen- und Entwicklungspolitik konkret. Anforderungen und Potenziale*, red. C. Zilla, „SWP-Studie” 2024, nr 7, s. 29.

⁴³ *Rede von Außenministerin Annalena Baerbock beim Feminist Foreign Policy Summit...*

⁴⁴ *Feministische Außenpolitik gestalten...*, s. 13.

Ukrainy, do jej wsparcia także poprzez dostawy broni, aby mogła skorzystać z prawa do samoobrony. Każde inne działanie byłoby w tym przypadku nieudzieleniem pomocy⁴⁵. Niemniej jednak poza wsparciem militarnym pierwszoplanową rolę odgrywa także pomoc humanitarna i w odbudowie zniszczonego kraju we wszystkich obszarach istotnych dla cywilów – infrastruktury mieszkaniowej, energetycznej, szkół, szpitali itp. Na przykład kwestia dostępu mieszkańców do wody, prądu i ogrzewania stanowiła punkt ciężkości wizyty Baerbock w Kijowie we wrześniu 2023 r., a rząd niemiecki pod koniec 2022 r. zasilił specjalny fundusz Ukraine Energy Support Fund kwotą 130 mln euro⁴⁶. Należałoby jednak podjąć starania, aby włączyć do tych działań kobiety czy przedstawiciele grup marginalizowanych, a także stworzyć mechanizmy wsparcia dla ich udziału w procesach decyzyjnych. Jak zauważyła politolożka Sabine Fischer, jest to niezbędne, aby wzrosło znaczenie kobiet w obronie kraju i polityce ukraińskiej od płaszczyzny lokalnej po ogólnokrajową. Istotne jest również zainicjowanie programów mających na celu opiekę nad weteranami wojennymi, innymi ofiarami konfliktu oraz reintegrację uchodźców⁴⁷.

Rosyjska agresja wyraźnie unaoczniała konieczność jeszcze większego potępienia i karania przemocy seksualnej będącej częścią strategii prowadzenia wojny. Z tego względu Auswärtiges Amt wspiera organizację SEMA Ukraine, która ujawnia gwałty i świadczy pomoc osobom poszkodowanym⁴⁸. Od 2022 r. finansowo partycypuje w walce z przemocą seksualną i związaną z nią prowadzonej przez oenzetowską misję monitorującą prawa człowieka w Ukrainie⁴⁹. Choć wysłedzenie i pociągnięcie do odpowiedzialności sprawców takich czynów nie jest proste, z inicjatywy rządu niemieckiego – wspartej przez ponad 40 państw będących stronami Statutu Rzymskiego – prokurator Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK) rozpoczął w marcu 2022 r. formalne śledztwo. Chodzi tu o delikty, które kwalifikują się jako zbrodnie przeciwko ludzkości i zbrodnie wojenne, takie jak: gwałty, niewolnictwo seksualne, zmuszanie do prostytucji, przymusowe ciążę i sterylizacja⁵⁰. Niemiecki resort spraw zagranicznych pomaga również bezpośrednio instytucjom ukraińskim w dokumentowaniu i wyjaśnianiu takich zdarzeń (m.in. pomoc z zakresu medycyny sądowej)⁵¹. Podczas obchodów 25-lecia powołania do życia MTK 17 lipca 2023 r. minister Baerbock zwróciła uwagę na krzywdę ukraińskich dzieci deportowanych do Rosji, które zostały *w brutalny sposób włączone przez Putina do niszczycielskiej wojny*. Podniosła także konieczność

⁴⁵ *Feministische Außenpolitik. Härtefall Ukraine*, 31 VII 2023, [online] <https://www.boell.de/de/media/podcast-episode-podigee/feministische-aussenpolitik-haerterfall-ukraine>, 18 XII 2023.

⁴⁶ Wykaz działań rządu niemieckiego na rzecz pogrążonej w wojnie Ukrainy: *So unterstützt Deutschland die Ukraine*, 13 XII 2023, [online] <https://www.bundesregierung.de/breg-de/schwerpunkte/krieg-in-der-ukraine/deutschland-hilft-der-ukraine-2160274>, 18 XII 2023.

⁴⁷ S. Fischer, *Osteuropa...*, s. 32-33.

⁴⁸ *Feministische Außenpolitik gestalten...*, s. 24.

⁴⁹ *UN Human Rights in Ukraine*, [online] <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine/our-presence>, 6 XII 2023.

⁵⁰ *Situation in Ukraine*, [online] <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>, 6 XII 2023.

⁵¹ *Feministische Außenpolitik gestalten...*, s. 26.

dokonania takich zmian w Statucie Rzymskim, aby Trybunał mógł w nieograniczony sposób ścigać odpowiedzialnych za zbrodnię agresji, gdyż *nikt nie może w XXI w. prowadzić wojny napastniczej i pozostać bezkarny*⁵².

ZAKOŃCZENIE

Sama zapowiedź wprowadzenia FPZ – jeszcze przed oficjalnym przedstawieniem całościowej koncepcji w marcu 2023 r. – wzbudziła pewien opór i trafiła na niezrozumienie zarówno ze strony niektórych polityków, jak i dziennikarzy. Najlepszym przykładem niechęci czy lekceważenia tej nowej orientacji była słowna utarczka między przewodniczącym CDU Friedrichem Merzem a Baerbock, do której doszło w Bundestagu 23 marca 2022 r. podczas debaty poświęconej specjalnemu funduszowi na rzecz Bundeswehry w wysokości 100 mld euro. Chadecki przywódca postulował zwiększenie inwestycji na wojsko i NATO, zwracając się jednocześnie do szefowej dyplomacji następującymi słowy: *Wenn es mich betrifft, möchte ich Sie bitten, die feministische Außenpolitik zu unterstützen, aber nicht aus dem Budget zu finanzieren, das für die Bundeswehr vorgesehen ist*⁵³. W odpowiedzi Baerbock wskazała, iż nie są to sprzeczne kwestie i odwołała się do doświadczeń ze spotkania z „Matkami ze Srebrenicy”, członkiniami organizacji, którą odwiedziła tydzień wcześniej podczas wizyty w Bośni i Hercegowinie. Kobiety powiedziały, że wówczas, podczas wojny w Jugosławii na początku lat 90. XX w., nikt nie działał. Kiedy one, ich córki, przyjaciółki były gwałcone, gwałt nie był uznany za broń wojenną, nie był ścigany przez Międzynarodowy Trybunał Karny. *Dlatego właśnie do polityki bezpieczeństwa XXI w. należy feministyczna perspektywa. To nie jest żaden kram (Gedöns), lecz bardzo aktualna sprawa*⁵⁴ – skonkludowała szefowa resortu spraw zagranicznych. W kontekście proponowanych zmian w dyplomacji chadecy zarzucili minister chęć rezygnacji z określonych kryteriów gwarantujących jakość w procesie rekrutacji do wyższej służby zagranicznej, aby w ten sposób wspierać kobiety i osoby pochodzące ze społecznie słabszych grup⁵⁵. Nie dostrzegli przy tym faktu, że przez wiele dekad kobiety nie miały w ogóle dostępu do tego obszaru działań państwa⁵⁶.

⁵² *Deutsche Außenministerin nennt Putins Krieg „Urverbrechen“*, 17 VII 2023, [online] <https://www.dw.com/de/deutsche-au%C3%9Fenministerin-nennt-putins-krieg-urverbrechen/a-66259033>, 18 XII 2023.

⁵³ *Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 20/24. Stenografischer Bericht, 24. Sitzung*, Berlin 23 III 2022, s. 1923.

⁵⁴ *Tamże*, s. 1968.

⁵⁵ H. Monath, *Union empört sich über Diplomaten-Auslese*, „Der Tagesspiegel” 2022, 20 VII, [online] <https://www.tagesspiegel.de/politik/baerbock-ist-mitnichten-eine-feministische-ideologin-6851029.html>, 6 XII 2023.

⁵⁶ Historia kobiet w niemieckim ministerstwie spraw zagranicznych sięga 1914 r., kiedy to stopniowo zaczęto zatrudniać stenotypistki, pracownice biurowe, sekretarki oraz tłumaczki i lektorki. Jednakże dostęp do właściwej służby dyplomatycznej był dla płci żeńskiej przez bardzo długi czas zamknięty. Pierwszą kobietą w RFN powołaną w 1969 r. do sprawowania funkcji ambasadora była Ellinor von Puttkamer, natomiast w NRD – Anne Kundermann, która w 1950 r. stanęła na czele misji dyplomatycznej w Sofii, zob. Ch. Scheidemann, *Frauen im Diplomatischen Dienst – Eine historische*

Negatywne nastawienie do nowych wytycznych, którymi w polityce zagranicznej ma kierować się Auswärtiges Amt, nie zniknęło wraz z opublikowaniem całościowej koncepcji FPZ. Dziennikarz Jan Fleischhauer, odnosząc się do zwiększenia liczby kobiet ambasaderek, ironicznie pytał, co z osobami niebinarnymi⁵⁷. Tygodnik „Der Spiegel” ostrzegał przed „pedagogicznym naciskiem” i „kompetencją płci jako kryterium zatrudnienia”⁵⁸, natomiast „Süddeutsche Zeitung” zamieścił artykuł zatytułowany „Szkoła dla psów Baerbock”⁵⁹. Takie opinie w przestrzeni publicznej sprawiają, że zanika istota całego konceptu.

Wytyczne Auswärtiges Amt pokazały ewolucję pojęcia feministycznej polityki zagranicznej rządu RFN, gdyż w zapisach umowy koalicyjnej uwzględniono tylko kobiety i dziewczęta, a w resortowym dokumencie także inne grupy marginalizowane, dzięki czemu koncepcja ta wykracza poza zwykle instrumenty wsparcia płci żeńskiej. Istotne jest również włączenie szeroko rozumianej kategorii bezpieczeństwa, polityki klimatycznej i pomocy humanitarnej jako obszarów, w których znacząca jest równość płci. Ponadto zaletą nowej orientacji w polityce zagranicznej jest próba uczynienia kobiet i przedstawicieli środowisk wykluczanych widocznymi, sprawczymi podmiotami, a nie traktowanie ich jedynie jako adresatów działań zdominowanych przez mężczyzn. Niemniej jednak wagę dokumentu obniża brak konkretnych celów odnoszących się do zaprezentowanych wytycznych, a także instrumentów umożliwiających weryfikację wprowadzonych zmian. Niezbędne byłyby również zapisy gwarantujące spójność zewnętrznych działań w duchu FPZ z przedsięwzięciami odnoszącymi się do polityki wewnętrznej.

W opinii środowisk feministycznych najważniejszymi mankamentami są: pominięcie sposobu partycypacji społeczeństwa obywatelskiego w procesie wdrażania założeń FPZ, nieodniesienie się do konieczności przezwyciężenia struktur zależności patriarchalnych i postkolonialnych jako przyczyn nierówności⁶⁰, nieuwzględnienie znaczenia pracy opiekuńczej wykonywanej przez kobiety oraz brak wytycznych dotyczących polityki migracyjnej i uchodźstwa⁶¹.

Einführung, [w:] *Gewandt, geschickt und abgesandt. Frauen im Diplomatischen Dienst*, red. U. Müller, Ch. Scheidemann, München 2000, s. 44.

⁵⁷ C. Blüchel, „Dann fliegt euch feministische Außenpolitik um die Ohren”, „Focus online Video”, [online] https://www.focus.de/politik/fleischhauer-warnt-lunz-dann-fliegt-euch-feministische-aussenpolitik-um-die-ohren_id_186720229.html, 6 XII 2023.

⁵⁸ M. Korbaki, *Baerbock ordnet „feministischen Reflex” an*, „Der Spiegel” 2023, 20 II, [online] <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/annalena-baerbock-ordnet-feministischen-reflex-an-a-980dfc8a-1e01-4331-9236-433e01154599>, 6 XII 2023.

⁵⁹ J. Marinić, *Hundeschule Baerbock*, „Süddeutsche Zeitung” 2023, 24 II, [online] <https://www.sueddeutsche.de/meinung/annalena-baerbock-feministische-aussenpolitik-leitlinien-drill-1.5756750?reduced=true>, 6 XII 2023.

⁶⁰ Kwestia ta znalazła swój wyraz jedynie w zdaniu o krytycznej autorefleksji na temat własnej historii i historycznej odpowiedzialności także za przeszłość kolonialną jako jednej z podstaw feministycznej polityki zagranicznej, zob. *Feministische Außenpolitik gestalten...*, s. 3.

⁶¹ *Die Leitlinien zur Feministischen Außenpolitik des Auswärtigen Amts. Ein Statement aus feministischer Perspektive*, red. A. Heinlein, I. Kappert, F. Obholzer, VII 2023, s. 4, 9, 11, [online] <https://www.boell.de/sites/default/files/2023-06/e-paper-die-leitlinien-zur-feministischen-aussenpolitik-des-auswaertigen-amtsendf.pdf>, 13 VI 2024.

Feministyczna polityka zagraniczna to oczywiście pewien model, w swej idealnej postaci utopia, lecz nie oznacza to, że nie można go dopasować do wymogów danej sytuacji. Pokazała to choćby wojna w Ukrainie. Trudno jest pogodzić dostarczanie broni i szeroką pomoc wojskową z antymilitarystycznymi założeniami samej koncepcji, jednakże można ją w pewien sposób uzasadnić – cierpieniami ludności cywilnej i koniecznością wsparcia zaatakowanego państwa, kierując się szerokim rozumieniem pojęcia bezpieczeństwa. Przez niektóre środowiska krytycznie oceniany jest jednak brak inicjatyw pokojowych ze strony niemieckiego rządu przy jednoczesnym zwiększaniu wsparcia militarnego dla Ukrainy i wzroście nakładów na Bundeswehrę⁶². Jak zauważyła publicystka Simone Schmollack, w wojnie w Ukrainie ciągle jeszcze pierwszoplanową rolę odgrywają kwestie militarne, lecz po zakończeniu konfliktu feministyczna polityka zagraniczna będzie ważniejsza niż kiedykolwiek⁶³. Nieodzowne bowiem będzie ukaranie sprawców masowych zbrodni i gwałtów, odbudowa instytucji publicznych, a także włączenie kobiet do procesu pokojowego.

BIBLIOGRAFIA

- Anteil der Frauen im Auswärtigen Amt von 2020 bis 2022*, 5 V 2023, [online] <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1380576/umfrage/frauenquote-im-auswaertigen-amt/>.
- Bernarding N., Lunz K., *Imperativ für eine gerechte und sichere Welt*, „WeltTrends” 2019, nr 149.
- Blüchel C., *„Dann fliegt euch feministische Außenpolitik um die Ohren”*, „Focus online Video”, [online] https://www.focus.de/politik/fleischhauer-warnt-lunz-dann-fliegt-euch-feministische-aussenpolitik-um-die-ohren_id_186720229.html.
- Brabandt H., Locher B., Prügel E., *Normen, Gender und Politikwandel. Internationale Beziehungen aus der Geschlechterperspektive*, „WeltTrends” 2002, nr 36.
- CFFP, *Make Foreign Policy Feminist. Eine feministische Außenpolitik für Deutschland*, Berlin 2021.
- Deutsche Außenministerin nennt Putins Krieg „Urverbrechen”*, 17 VII 2023, [online] <https://www.dw.com/de/deutsche-au%C3%9Fenministerin-nennt-putins-krieg-urverbrechen/a-66259033>.
- Deutscher Bundestag, *Feministische Außenpolitik konsequent umsetzen – Gewalt und Diskriminierung überwinden, Geschlechtergerechtigkeit und Menschenrechte weltweit verwirklichen*, Drucksache 19/7920, 20 II 2019.
- Deutscher Bundestag, *Plenarprotokoll 20/24. Stenografischer Bericht, 24. Sitzung*, Berlin 23 III 2022.
- Die Leitlinien zur Feministischen Außenpolitik des Auswärtigen Amtes. Ein Statement aus feministischer Perspektive*, red. A. Heinlein, I. Kappert, F. Obholzer, VII 2023, [online] https://www.auswaertiges-amt.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/07/23_Leitlinien_Feministische_Au%C3%9Fenpolitik.html.

⁶² Przykładem jest inicjatywa Sahry Wagenknecht i Alice Schwarzer „Manifest na rzecz pokoju”, zob. *Manifest für Frieden*, [online] <https://www.change.org/p/manifest-f%C3%BCr-frieden>, 18 XII 2023.

⁶³ S. Schmollack, *Mehr als Gedöns*, „Die Tageszeitung” 2022, 2 IV, [online] <https://taz.de/Feministische-Aussenpolitik/15841276/>, 6 XII 2023.

www.boell.de/sites/default/files/2023-06/e-paper-die-leitlinien-zur-feministischen-aussenpolitik-des-auswaertigen-amts-ndf.pdf.

Die Leitung, [online] <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aaamt/leitung>.

Europäische Kommission, *Aktionsplan für die Gleichstellung der Geschlechter – die Rechte von Frauen und Mädchen in den Mittelpunkt des Engagements für eine gleichberechtigte Welt rücken*, Brüssel 25 XI 2020, [online] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/IP_20_2184.

Feministische Außenpolitik. Härtefall Ukraine, 31 VII 2023, [online] <https://www.boell.de/de/media/podcast-episode-podigee/feministische-aussenpolitik-haerterfall-ukraine>.

Feministische Außenpolitik gestalten. Leitlinien des Auswärtigen Amtes, Berlin 2023.

Feministische Entwicklungspolitik. Für gerechte und starke Gesellschaften weltweit, Berlin 2023.

Fischer S., *Osteuropa: Eine feministische Politik im Lichte des Krieges*, [w:] *Feministische Außen- und Entwicklungspolitik konkret. Anforderungen und Potenziale*, red. C. Zilla, „SWP-Studie“ 2024, nr 7, <https://doi.org/10.18449/2024S07>.

Röhlich M., Hauschild A., *Feministische Außenpolitik*, „Aus Politik und Zeitgeschichte“ 2023, nr 17.
George R.A., *Sweden's Feminist Foreign Policy Can't Be Undone*, „Foreign Policy“ 2022, 18 XI, [online] <https://foreignpolicy.com/2022/11/18/sweden-feminist-foreign-policy-billstrom-gender-equality/>.

Gleichstellung im Auswärtigen Amt, 29 II 2024, [online] <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aaamt/ausdienst/gleichstellung-im-aa/214934>.

Handbook Sweden's Feminist Foreign Policy, Ministry for Foreign Affairs 2019.

Herren M., *Der Aufstieg der Subalternen. Diplomatie und genderbezogene Professionalisierung, 1919-1945*, [w:] *Das Geschlecht der Diplomatie*, red. C. Bastian, E.K. Dade, H. von Thiesen, Ch. Windler, Köln–Weimar–Wien 2014, s. 201-214.

Komisja Europejska, *Dyrekcja Generalna ds. Sprawiedliwości i Konsumentów, Strategiczne zaangażowanie na rzecz równouprawnienia płci na lata 2016-2019*, Urząd Publikacji, 2016, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/974865>.

Kopka-Piątek M., Reichardt I., *Czy kobiety uratują świat? Feministyczna polityka zagraniczna*, Warszawa 2020.

Korbaki M., *Baerbock ordnet „feministischen Reflex“ an*, „Der Spiegel“ 2023, 20 II, [online] <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/annalena-baerbock-ordnet-feministischen-reflex-an-a-980dfc8a-1e01-4331-9236-433e01154599>.

Lunz K., *Die Zukunft der Außenpolitik ist feministisch. Wie globale Krisen gelöst werden müssen*, Berlin 2022.

Manifest für Frieden, [online] <https://www.change.org/p/manifest-f%C3%BCr-frieden>.

Marinić J., *Hundeschule Baerbock*, „Süddeutsche Zeitung“ 2023, 24 II, [online] <https://www.sueddeutsche.de/meinung/annalena-baerbock-feministische-aussenpolitik-leitlinien-drill-1.5756750?reduced=true>.

Mehr Fortschritt wagen. Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit, [online] https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf.

Monath H., *Union empört sich über Diplomaten-Auslese*, „Der Tagesspiegel“ 2022, 20 VII, [online] <https://www.tagesspiegel.de/politik/baerbock-ist-mitnichten-eine-feministische-ideologin-6851029.html>.

- Rada Unii Europejskiej, *Konkluzje Rady w sprawie płci w kontekście rozwoju*, Bruksela 26 V 2015, [online] <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9242-2015-INIT/pl/pdf>.
- Rede von Außenministerin Annalena Baerbock bei der Eröffnungsveranstaltung der UNIDAS-Woche 2022*, 22 III 2022, [online] <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/baerbock-unidas/2518512>.
- Rede von Außenministerin Annalena Baerbock beim Feminist Foreign Policy Summit*, 13 IV 2022, [online] <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/baerbock-cffp/2522322>.
- Reichardt I., *Szwedzka polityka feministyczna*, „Sprawy Międzynarodowe” 2022, nr 1, <https://doi.org/10.35757/SM.2022.75.1.08>.
- Ruppert U., *Ein bisschen Feminismus im Krieg? Über das Paradoxe feministischer Außenpolitik*, „Prokla” 2022, nr 3, <https://doi.org/10.32387/prokla.v52i208.2010>.
- Scheidemann Ch., *Frauen im Diplomatischen Dienst – Eine historische Einführung*, [w:] *Gewandt, geschickt und abgesandt. Frauen im Diplomatischen Dienst*, red. U. Müller, Ch. Scheidemann, München 2000, s. 35-82.
- Schmollack S., *Mehr als Gedöns*, „Die Tageszeitung” 2022, 2 IV, [online] <https://taz.de/Feministische-Aussenpolitik/!5841276/>.
- Schuchard B., *Frauen. Freiheit. Frieden*, München 2014.
- Situation in Ukraine*, [online] <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>.
- So unterstützt Deutschland die Ukraine*, 13 XII 2023, [online] <https://www.bundesregierung.de/breg-de/schwerpunkte/krieg-in-der-ukraine/deutschland-hilft-der-ukraine-2160274>.
- Statut Ligi Narodów*, przeł. J. Polak, Warszawa 1919.
- UN Human Rights in Ukraine*, [online] <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine/our-presence>.
- United Nations, Security Council, *Resolution 1325 (2000)*, [online] <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement>.
- Wehrhaft. Resilient. Nachhaltig. Integrierte Sicherheit für Deutschland. Nationale Sicherheitsstrategie*, Berlin 2023.

Joanna TRAJMAN – doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Instytucie Studiów Międzynarodowych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Wrocławskiego, niemcoznawczyni i kulturoznawczyni. Swoje zainteresowania badawcze koncentruje na polityce kobiecej niemieckich partii oraz kobietach na scenie politycznej RFN. Opublikowała monografię *Narodowy socjalizm w kinie zjednoczonych Niemiec* (2014). Jest współautorką książki *Afery polityczne w Republice Federalnej Niemiec. Przebieg, aktorzy, skutki* (2021) oraz redaktorką naukową tomu *Od partii protestu do partii u władzy. Sojusz 90/Zieloni na niemieckiej scenie politycznej* (2023).